

IRSIY KASALLIKLAR VA ULARNING TURLARI

Genjayeva Sayyora Farmonovna

Osiyo Xalqaro Universiteti

Tibbiyot fakulteti 24-Dav-24-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14930803>

Annotatsiya. Ushbu maqolada irsiy kasalliklar va ularning turlari, ularning kelib chiqishi va hozirda ularga kurashish haqida ,ularning zararli oqibatlarini oldini olishga qarshi chora tadbirlar haqida ma'lumot berilgan. Bu maqolada hozirda Sunday kasalliklar bilan kurashib kelayotgan mutaxassislarimizni ham kuzatishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: Gemofiliya, fenilketanuriya, albinizm, mukovissidoz, gipertoniya, daun, avtosomal dominant, avtosomal retsessiv, polygenik.

Irsiy kasalliklar -genetik o'zgarishlar tufayliy avloddan avlodga o'tadigan kasalliklardir .Ular gen yoki xromosoma darajasida yuzaga keladigan mutatsiyalar natijasida rivojlanadi.

Irsiy kasalliklarning turlari:

1 Monogen kasalliklar-bitta genning mutatsiyasi tufayliy kelib chiqadi.

* Gemofiliya- qon ivish jarayoni buzulishi.

* Fenilketanuriya-amiokislatalarni parchalay olmaslik.

* Albinizm -pigment (melanin) yetishmovchiligi.

* Mukovissidor -nafas va ovqat hazm qilish tizimlariga ta'sir qiliuvchi kasallik.

2 Poligen (murakkab)kasalliklar - bir nechta genning o'zgarishi va tashqi muhit ta'siri natijasida rivojlanadi.

* Qandliy diabet(2-tip).

* Yurak-qon tomir kasalliklari.

* Shizofreniya.

*Baland qon bosimi (gipertoniya).

3 Xromosomal kasalliklar-xromosoma soni yoki tuzilishi o'zgarishi sabab bo'ladi.

* Daun sindromi (21-xromosomaning ortiqcha bo'lishi).

* Turner sindromi (x-xromosomaning yetishmovchiligi).

* Klaynfelter sindromi (Qo'shimcha X -xromosomaning bo'lishi -XXY).

Irsiy kasalliklar to'plami deb ataladi naslga , ya'ni ota-onadan bolalarga ,enlarging yuqtirish orqali yuqish xususiyatiga ega bo'lgan kasalliklar ularni keltirib chiqaradi.Shunday qilib ,bu xromosoma, mitoxondrial yoki Mendeliya darajasida paydo bo'ladigan va ota-bobolarimizdan kelib chiqqan genetik mutatsiyalar mavjud bo'lgan kasalliklardir. Ota-onalardan biri uchun paydo bo'ladigan meros turiga qarab buzilish yoki kasallikni namoyon qilish har doim ham zarur emas; ehtimol u kasallikning boshlanishiga turtki bermaydigan retsessiv gen tashuvchi bo'lishi mumkin, u yoki u, lekin bu avlodlarda rivojlanishi mumkin.

Genlarning tarqalish turlarida,irsiy kasalliklar qayerdan kelib chiqishini bilish uchun mutatsiyaga uchragan genni yuborishi mumkin bo'lgan genetik yuqishning ko'p usullarini hisobga olish kerak.Shu ma'noda genetik uzatilishning ba'zi asosiy usullari quyidagicha.

1. Avtosomal dominant meros . Merosning asosiy va eng yaxshi ma'lum bo'lgan turlaridan biri autosomal dominant meros bo'lib unda jinsiy bo'lmagan yoki avtosomal xromosomalardan birida mutatsiya bo'ladi.Dominant gen har doim ifoda etiladigan gen bo'ladi ,shuning uchun unda

kasallikning paydo bòlishi bilan bogʻliq bòlgan mutatsiya bòlsa u òzini namoyon qiladi va rivojlanadi. Bunday holatda har bir bolada kasallikni namoyon qilish etimoli 50% bòladi. (Dominant genni kim meros qilib olganiga qarab).U tòliq penetratsiyaga ega bòlishi mumkin (bitta allel boshqasiga ustunlik qiladi) yoki tòliqsiz (ikkita dominant gen meros bòlib olinadi, meros qilib olingan xususiyatlar ota-onadan kelib chiqadigan narsalarning aralashmasi).

2. Avtosomal retsessiv meros; Autosomal retsessiv meros -bu retsessiv genda mutatsiya yoki alteratsiya bòlganida paydo bòladi va bu yangi avlodga òtadi. Endi bu òzgarish retsessiv genda ekanligi xromosomaning bir nechta allelida mavjud bòlmaguncha kasallik rivojlanmasligini anglatadi ushbu genning nusxasiga ega bòlish buzilish paydo bòlishi kerak degani emas. Buning paydo bòlishi uchun genning har ikkala alleli uchun ham mutatsiyani kòrsatishi kerak bòladi, ya'ni ota va ona kasallikning rivojlanishi uchun genning òzgartirilgan nusxasini bolaga yetkazishlari kerak.

3. Polygenik meros: Genetik merosining avvalgi ikki turi monogen ,ya'ni bitta genga bogʻliq shunga qaramay, kòpincha kasallikning boshlanishi bilan bogʻliq bòlgan bir nechta genlar mavjud.

4. Jinsiy aloqaga bogʻliq irsiyat .Yuqtirish uchun ular jinsiy hujayralarga qòshilishi kerak bòlsada irsiy kasalliklarning aksariyati autosomalardir ,ya'ni òzgarish jinsiy yòl bilan òtadigan xromosomalarning birida mavjud. Ammo boshqa kasalliklar jinsiy xromosomalarning nusxalari orqali uzatiladi, X yoki Y faqatgina genetik darajadagi erkakalar Y xromosomalarni olib yurishadi, agar bu xromosomada òzgarishlar bòlsa ,u faqat Ota- onadan erkak bolalarga yuqishi mumkin. Òzgarish X xromosomasida sodir bòlgan taqdirda ular jinsidan qat'iy nazar ikkala Ota- onadan ham òz farzandlariga yuqishi mumkin.

Irsi kasalliklar – bu genetik mutatsiyalar yoki nasldan-naslga oʻtuvchi genetik oʻzgarishlar natijasida kelib chiqadigan kasalliklardir. Ular ota-onadan farzandga irsiy yoʻl bilan yuqishi mumkin yoki homilalik davrida genetik mutatsiyalar tufayli yuzaga kelishi mumkin. Irsi kasalliklar turli organ va tizimlarga taʼsir qilib, inson salomatligi uchun jiddiy xavf tugʻdirishi mumkin. Irsi kasalliklarning oldini olish va davolash

Irsi kasalliklarni oldini olish uchun quyidagi choralarga rioya qilish muhim:

Genetik maslahat – homiladorlikdan oldin yoki homiladorlik davrida genetik mutaxassis bilan maslahatlashish.

Prenatal diagnostika – homiladorlik paytida ultratovush, amniyosentez yoki DNK tahlillari orqali kasalliklarni aniqlash.

Sogʻlom turmush tarzi – irsiy kasalliklarga moyilligi bor insonlar uchun toʻgʻri ovqatlanish, sport bilan shugʻullanish va zararli odatlardan voz kechish muhim.

Irsi kasalliklar genetik oʻzgarishlar natijasida kelib chiqadigan kasalliklar boʻlib, ularning oldini olish va davolash zamonaviy tibbiyotning muhim yoʻnalishlaridan biridir. Genetik tadqiqotlar va texnologiyalar rivojlanishi tufayli bu kasalliklarning oldini olish va davolash usullari takomillashib bormoqda.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, hozirgi davrda tibbiyotimiz oldida turgan asosiy vazifalardan biri yaqin qarindoshlar orasidagi nikohlardan kelib chiqadigan zararli oqibatlar, asoratlar hisoblanadi. Bunday zararli oqibatlar taʼsirida qanchadan qancha oilalarning

farzandlarini nogiron tarzida tug'ulayotganini ko'rishimiz mumkin. Bunday turdagi kasalliklarning oldini olish uchun tibbiyot- genetik konsultatsiyalari, reproduktiv markaz, skliring markazlari faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

References:

1. X. Q. Shodmonov, X. Sh. Eshmurodov, O. T. Tursunova" Asab va ruhiy kasalliklar" Toshkent- 2004
2. "Patologiya detey starshego vozrasta" - reaksiy A. A. Baranova ostida, M, 1998.
3. Pariyskaya T. V.. Spravochnik pediatri. EKSMO. Moskva 2004 g.
4. Detskoy artrologiyasidan keyin Rukovodstvo. Qizil ostida. akad. AMN SSSR M. Ya Studenikina va porf. A. A. Yakovlevoy.- L. 1987.- S. 162-170.
5. Spravochnik vracha obshey praktiki. Pod redaksicy akad. RAMN.- R. Paleeva. EKSMO 2002 g
6. Spravochnik pediatri. Sankt-Peterburg, Moskva, 2004 yil Xudo. 18.
7. Ismailovich S. A. "mustaqil fikrni tarbiyalashning ijtimoiy-psixologik muammolari". Ijodiy shaxs o'quv jarayonida / / Markaziy Osiyo adabiyot jurnali,

INNOVATIVE
ACADEMY